P.J. SCHELLENS

'DE GELDIGHEID VAN REDENERINGEN IN BETOGENDE TEKSTEN'

Samenvatting

Tot een kritisch oordeel over een betogende tekst behoort ook een oordeel over de kwaliteit van eventuele redeneringen in die tekst. De kritische lezer zou, om tot zo'n oordeel te komen, bij elke redenering in de tekst na kunnen gaan of hij geldig is. Hij dient zich dan af te vragen of (de redenering een zodanige vorm heeft dat) de waarheid van de premisse(n) noodzakelijk leidt tot de waarheid van de conclusie.

De lezer die dat probeert te doen komt tot de conclusie dat vrijwel geen enkele redenering aan die eis voldoet.
Redeneringen als de volgende:

(1) Alle partijen die hun plaats in de oppositie verruilen voor deelname aan de regering, krijgen vroeg of laat de rekening van de kiezers gepresenteerd. Dat staat de VVD dus nog te wachten.

(2) Het CDA wint nogal wat stemmen van de VVD. Dus is het CDA rechtser geworden.

zijn ongeldig. In geen van beide gevallen geldt dat de conclusie noodzakelijk waar is als de gegeven premisse (de eerste zin) waar is.

Die constatering zou er toe kunnen leiden dat men het begrip geldigheid bij de beoordeling van 'alledaagse' redeneringen laat vallen en gaat zoeken naar andere criteria. Daar mee verdwijnt echter het kind met het badwater.

De redeneringen (1) en (2) zijn weliswaar in hun gegeven vorm niet geldig, maar we zouden ze kunnen uitbreiden met de volgende uitspraken:

(1)a. De VVD heeft zijn plaats in de oppositie verruild voor deelname aan de regering.
(2)a. Als het CDA nogal wat stemmen wint van de VVD, dan is het CDA rechtser geworden.

We vatten (1) en (2) dan op als enthymema's waarin de premissen (1)a. en (2)a. impliciet zijn gebleven. Na deze uitbreiding valt het oordeel over beide redeneringen iets anders uit: ze zijn nu beide geldig.

De taak van de kritische lezer lijkt nu te worden: eerst impliciet gebleven uitspraken expliciet maken en daarna nagaan of de redenering geldig is. Dat laatste is echter overbodig: een uitspraak die van een enthymema een ongeldige redene-

ring maakt kan nooit als impliciet gebleven uitspraak worden opgevat. Zo kan aan (1) niet als impliciet gebleven uitspraak worden toegevoegd:

(1)b. De VVD is van regeringspartij oppositiepartij geworden.

(ook al zou het waar zijn) en aan (2) kan niet worden toegevoegd:

(2)b. Als het CDA rechtser is geworden dan wint het nogal wat stemmen van de VVD.

Ze zouden de enthymema's (1) en (2) omzetten in ongeldige redeneringen. Eerst een enthymema geldig maken en daarna de geldigheid ervan beoordelen is te veel van het goede. De kritische lezer kan zich dus tot het eerste beperken.

Daarbij doen zich echter twee problemen voor:

Probleem 1. Een enthymema kan altijd op meer dan één manier worden aangevuld tot een geldige redenering. Welke mogelijkheid moet de lezer kiezen?

Redenering (2) kan niet alleen met uitspraak (2)a. geldig worden gemaakt, maar ook door toevoeging van:

(2)c. Als partij A stemmen wint van partij B, dan is partij A daarmee B-ig geworden[1].
d. Als het CDA stemmen wint van partij B, dan is het CDA daarmee B-ig geworden.
e. Als een confessionele partij stemmen wint van een niet-confessionele partij, dan is die confessionele partij daar mee rechtser geworden.

Mogelijkheid e. kan worden uitgesloten door de lezer op te dragen uit de mogelijkheden die hij heeft om (2) geldig te maken, de meest aannemelijke te kiezen. Ook al vindt men c. en d. weinig aannemelijk, e. zal in het algemeen nog minder aannemelijk worden gevonden: hij impliceert immers dat ook winst van bij voorbeeld de PSP het CDA rechtser zou hebben gemaakt.

Een keuze uit de overige mogelijkheden moet geschieden door de contekst in de beschouwing te betrekken. Als er geen aanwijzingen zijn dat redenering (2) uitsluitend opgaat voor CDA en VVD, ligt de ruime formulering c. voor de hand. Als de redenering volgde op een poging duidelijk te maken dat alleen het CDA kameleontische eigenschappen bezit, dan had als toegevoegde premisse d. meer voor de hand gelegen.

Twee criteria die een keuze uit de geldig-makers mogelijk maken zijn dus: aannemelijkheid en contekst. Waar die twee criteria tot tegenstrijdige resultaten leiden lijkt voor de lezer de contekst de doorslag te moeten geven:

(3) A. is hoogleraar gynaecologie. Hij heeft dus een vorstelijk inkomen.
kan onder meer geldig worden gemaakt door toevoeging van één van de volgende uitspraken:

(3) a. Als iemand hoogleraar gynaecologie is, dan heeft hij een vorstelijk inkomen.

b. Als iemand hoogleraar in de medische faculteit is, dan heeft hij een vorstelijk inkomen.

c. Als iemand hoogleraar is, dan heeft hij een vorstelijk inkomen.

Ook al vindt een lezer b. aannemelijker dan c. (bij voorbeeld op grond van kennis van de neveninkomsten van de gemiddelde hoogleraar medicijnen), in een contekst die betrekking heeft op de salarissen van topambtenaren, zal hij aan c. de voorkeur moeten geven als toegevoegde premisse.

Probleem 2. Elk enthymema - ook de grootst mogelijke onzin - kan door toevoeging van extra premissen omgezet worden in een geldige redenering.

Zo is het bij voorbeeld mogelijk enthymema (4)a. om te zetten in een geldige redenering door er uitspraak (4)b. als extra premisse aan toe te voegen:

(4)a. De PvdA heeft stemmen gewonnen van de PPR. De PvdA is dus de grootste partij geworden.
b. Als de PvdA stemmen heeft gewonnen van de PPR, dan is de PvdA de grootste partij geworden.

Dat lijkt bezwaarlijk; het is echter alleen bezwaarlijk als de evaluatie van enthymema's als (1) tot en met (4) beperkt blijft tot het geldig maken ervan. In het uiteindelijke oordeel over een enthymema zal echter de waarheid, of aannemelijkheid, van de gegeven en toegevoegde premissen de doorslag moeten geven. Een 'onzinnig' enthymema als (4)a. blijkt dan alleen geldig te kunnen worden gemaakt door er 'onzin' als extra premisse aan toe te voegen.

De vraag 'Is de redenering geldig? ' is geen juiste vraag ter beoordeling van redeneringen in betogende teksten. De juiste vraag is: 'Kan de redenering geldig worden gemaakt door toevoeging van een aannemelijke en in de contekst passende uitspraak als extra premisse? ' De beoordeling van de geldigheid van enthymema's maakt op deze manier plaats voor de beoordeling van de waarheid of aannemelijkheid van de toegevoegde premisse.

Afdeling Taalbeheersing
Instituut "De Vooys"
Rijksuniversiteit Utrecht

Noot

(1) De formulering van deze mogelijkheid is van J. Eter in *VN* 8 april 1978, die er de juistheid van bestrijdt. In de discussie werd terecht opgemerkt dat (2)c. nog niet voldoende is om (2) geldig te maken. Daarvoor moet ook een beroep worden gedaan op de premissen dat CDA en VVD partijen zijn en dat 'VVD-ig' gelijk is aan 'rechtser'. Vergelijkbare extra premissen zijn bij d. en e. nodig.

TH. SPRINGORUM

OBLIGATE CONVERSATIE TUSSEN SPELLEIDER EN KANDIDAAT 'DAG MEVROUW, WAT BENT U VOOR IEMAND? '

Bij de introduktie van kandidaten in een radio- of tv-spelletje ('Raden maar', 'Twee voor Twaalf', 'Drie is Prijs' e.d.) rekent de spelleider het in de regel tot zijn taak tussen de sekwentie groet-wedergroet en het feitelijke begin van het spel even voor de camera of microfoon te spreken met de kandidaten. Deze conversaties zijn in een aantal opzichten stereotiep. Ik wil enkele van dergelijke conversaties nader bezien, en de struktuur van deze conversaties in verband brengen met hun funktie.

Inleiding

De gang van zaken rond het radiospelletje waarvan ik de gesprekken tussen spelleider en kandidaat heb bekeken is als volgt:

(begin programma)

Ir: aankondiging$_1$

M U Z I E K

Ir: Summons (telefonisch)

Ie: Answer

Ir: ....

Ie: ....

Ir. aankondiging$_2$

Ir: S'

Ie: A'

C O N V E R S A T I E

Ir: overgang
SPEL
Ir: afsluiting

Ir: vervolg programma

Op een vast tijdstip in de struktuur van het radioprogramma kondigt Ir (Iter, Interviewer, de presentator van het programma) aan dat men nu telefonisch contact gaat zoeken met 'n kandidaat (aankondiging$_1$). Tijdens dat eerste telefonische contact tussen Ir en Ie (Itee, Interviewee, kandidaat) wordt het programma opgevuld met muziek. Na enige tijd, waarin Ir en Ie de gelegenheid hebben gehad met elkaar te spreken, keert Ir naar de uitzending terug, en kondigt de kandidaat aan (aankondiging$_2$) met termen als: 'hier is onze kandidaat van vanmorgen, meneer/de heer/mevrouw X uit Y', waarna Ir zich tot Ie wendt met een (hernieuwde) Summons (S'), waarop een hernieuwd Answer (A') volgt. Dan spreken Ir en Ie met elkaar: de obligate conversatie waarop wij hier de aandacht willen vestigen. Voor deze conversaties is enige, in lengte variabele tijdsduur beschikbaar. Te gelegener tijd echter dient Ir de conversatie af te sluiten, en over te gaan naar SPEL (overgang). Kandidaten hebben zich via het inzenden van een briefkaart als gegadigde bij de omroep in kwestie kunnen aanmelden. Op deze briefkaarten is gelegenheid tot het verstrekken van enige nadere informatie over de afzender. De presentator heeft de beschikking over deze teksten.
Het onderwerp van conversatie is soms gekoppeld aan aspekten van de situatie van dat moment: de moeilijkheidsgraad van de opgave, de nervositeit van de kandidaat, de te verdienen beloning, het uur van de dag, recente algemeen bekende gebeurtenissen. Soms sluit Ir in de keuze van het conversatieonderwerp aan bij aspekten van de formulering die in aankondiging$_2$ is gebruikt: een opvallende *naam* (: mevrouw A-A uit B: 'Mevrouw, is het zo dat U met een verre achterneef getrouwd bent? '), of *woonplaats* (: meneer A uit B: 'Waar ligt B nu precies? '). Maar het behoort tot de kenmerken van deze conversaties dat Ir de conversatie ook kan/mag sturen over topics die op geen enkele wijze met de feitelijke situatie gegeven zijn, en waarvan de conversationele afhandeling op geen enkele wijze verbonden is met motief voor de sociale situatie: het meedoen aan SPEL. Dergelijke topics zijn o.a. aspekten van de individuele levensomstandigheden van Ie als: werk en werkomstandigheden, de besteding van vrije tijd, de gezinssamenstelling, de positie van Ie als werkende gehuwde vrouw, kortom 'je werk, je man, je hond, je poezen, planten, leven, maatschappij en je hobbies', zoals door Ir in een van deze conversaties wordt gesuggereerd. Luisterend naar dergelijke gesprekjes kan men zich naar believen verbazen over de spelleider die vraagt en doorvraagt over privé-omstandigheden van 'vreemden', 'onbekenden', dan wel over de gretigheid waarmee (de meeste van) deze deelnemers op deze uitnodiging ingaan, en zonder de minste terughoudendheid alle gevraagde informatie verschaffen, en vaak nog veel meer.
Hier volgen twee van deze conversaties:

Legenda:
(.....) : onverstaanbaar
(!) : nadrukintonatie
('woord'?): 'woord' is niet goed verstaanbaar
– : relatieve pauze
cursieve uitingen worden gelijktijdig gesproken
Ir: radiointerviewer (Iter)
Ie: deelnemer (Itee)

(1) 1 Ir: (.....) (S')
2 Ie: (.....) (A')
3 Ir: dat is leuk hè
tweehonderd vijftig gulden even verdienen op zaterdagmorgen
4 Ie: ja als het erin zit
5 Ir: ja nou ja je weet het maar nooit
6 : zeg meneer B
7 : u woont eh in H
8 : en toen ik u eh van de week belde toen hoorde ik dat u eh op de zaak
9 : u had ook een telefoonnummer opgegeven van de zaak
8 : middagdienst had
10 : wat voor werk doet u eigenlijk
11 Ie: ik eh werk in tweeploegendienst op hoogovens
12 Ir: op de hoogovens
13 Ie: *jaja*
14 Ir: *enen* maar wat voor werk doet u daar dan
15 Ie: nou wij programmeren eh de warmbanden
16 Ir: de warmbanden
17 Ie: ja *nou dat*
18 Ir: *wat zijn dat*
19 Ie: daar wordt een eh hete plak wordt gewalst op een rol
20 Ir: ja (↑) (continuerend)
21 Ie: *eneh*
22 Ir: *enen* wat doen ze met die rol dan
23 Ie: nou die wordt eh later weer verwerkt tot een eh (koudgewalste rol:?)
die wordt gededuceerd noemen ze dat dan
24 Ir: ja (↑) (continuerend)
25 Ie: en uiteindelijk komt het als plaat of als dunne rol komt het dan bij
eh de klanten terecht de autoindustrie onder andere
26 Ir: eh wat voor klanten zijn er wat doen die klanten dan -- met die plak
27 Ie: nou die maken er dus auto's van
28 Ir: *jaa* (↘) (afsluitend)
29 Ie: *niet* met die plak natuurlijk
30 Ir: nee nee nee maar van die platen
31 Ie: daar maken ze dus voornamelijk auto's van da's de grootste afnemer
32 Ir: jája
33 : ja
34 : zeg meneer B
35 : daarnaast naast uw werk heeft u eh vrije tijd zoals iedereen zullen we
hopen hè
36 Ie: ja
37 Ir: en wat doet u daar dan meer
38 Ie: nou die wordt eh gedeeltelijk gevuld met eh eh voetbal
39 Ir: mmm
40 Ie: dat is één van mijn hobbies
41 : *eneh*
41 Ir: *kijken* of aktief nog voetballen
42 Ie: nou ik kijk en ik voetbal zelf eh nog in een eh wat lager elftal
van onze vereniging
43 Ir: *ja*
44 : jája
45 : voetbal dus
46 Ie: ja

47 Ir: en wat nog meer
48 Ie: eh filmen
fotograferen
49 Ir: ja (↑)
50 Ie: en dan studeer ik nog een beetje
engels
51 Ir: *en wat* engels studeert u
52 : u bent dus een bezig man u komt over het algemeen tijd tekort
denk ik of niet
53 Ie: ja *dat* kun je wel zeggen
54 Ir: *ja* (lachend)
55 : goed (!)
56 : dan gaan we toch even iets van uw kostbare tijd afnemen om tweehonderdvijftig gulden te verdienen want hier komt de opgave

(2) 1 Ir:
2 Ie:
3 Ir: (.....) bent u voor iemand
4 Ie: nou ja jij denkt natuurlijk een vrouwtje uit Hendrik Ido Ambacht
da's zo'n dorpsvrouwtje misschien met een knoetje en zwarte kousen
5 Ir: *nee nee* (!) waarom
6 Ir_2: *nnnou moe*
7 Ie: maar ik ben een amsterdamse
8 Ir: zeg mag ik even vragen
9 Ie: waarom denkt u dat ik dat denk
10 Ie: *nou*
11 Ir_2: *mm ja*
12 Ie: de meeste mensen kennen het dorp helemaal niet hè
het klinkt zo ik vind het zo boerig altijd klinken toen in toen ik hier naartoe ging had ik er namelijk zelf nog nooit van gehoord en het eh -- het is ik kwam ik kwam uit Amsterdam zei ik dus hè
13 Ir: jaja
14 Ie: we hebben vijfendertig jaar in Amsterdam gewoond
15 Ir: ja
16 Ie: maar het is een zalig dorp om te wonen
17 Ir: ja *is het er mooi* kan je er fijn wandelen
18 Ie: (*het is er prachtig:?*)
19 : nou het is niet zo dat het midden in de bossen ligt hè het is eigenlijk zo'n beetje zo'n zo'n voorstadje van Rotterdam er wonen ook veel Rotterdammers
20 I : maar het is heel mooi parkachtig aangelegd met met veel bomen
en *eh par*ken en zo
21 Ir: *ja*
22 : goed
23 : nou weten we waar u woont
24 Ie: ja jaja
25 Ir: en eh hoe zit het verder
26 Ie: nou eh
o ja
ik eh
nou ik ben huisvrouw
27 Ir: ja

28 Ie: ik heb drie zonen, drie geweldige zonen
29 Ir: hoe oud zijn ze
30 Ie: eh de één de jongste is elf de tweede is twaalf en de oudste is vijftien
31 Ir: lekker druk gezin
32 Ie: ja druk gezin nog een hond erbij nog twee katten erbij
33 Ir: ja
34 Ie: en *en een* man is er natuurlijk ook bij
35 Ir: *en en en*
36 : ja *ik wou net zeggen*
37 Ie: *als ik eh als* ik drie geweldige zonen heb dan moet er natuurlijk ook een geweldige man achter zitten kan niet anders en eh --
38 : nou ik werk ook nog een paar dagen in de week
39 Ir: ja dat eh zal toch wel wat organisatie vergen hè *drie* zonen een man huisdieren en nog een baan
40 Ie: *ja*
41 : ja maar dat zit geloof ik een beetje in mijn karakter ik wil graag ik wil het graag altijd druk hebben veel te doen hebben want ik haal me altijd nog allerlei dingen erbij op m'n hoofd
42 Ir: ja zeg en die die zonen helpen die u een beetje met hun eigen bedden opmaken en eigen kamers in orde houden
43 Ie: eh nou heel summier hoor (gelach) heel summier is dat *maar*
44 Ir: *da's* best handig als je dat kan als jongen eigenlijk *hè*
45 Ie: *jaa* ze kunnen het wel hoor ze kunnen ook heel goed een ei bakken en een bord brinta maken en dat *soort* dingen
46 Ir: *ja* nou kijk 'ns aan
47 Ie: ja
48 Ir: dat is dus prima voor elkaar
49 Ie: ja
50 : en het is ontzettend leuk om eigenlijk eh zo'n beetje met ze met die opgroeiende jongens mee te leven hè want zoals die oudste zit nou in de vierde klas atheneum
51 Ir: ja
52 Ie: de middelste zit in de brugklas en als je dan een beetje geïnteresseerd bent in wat ze doen in wat voor boeken ze hebben dan blijf je eigenlijk zelf ook een beetje bij hè
53 Ir: ja dat is *waar*
54 Ie: *da's* echt *heel* erg leuk
55 Ir: *ja*
56 : hoe zat dat met uw opleiding kunt u eh kunt u met *ze meedoen*
57 Ie: *nou ik heb* er vroeger bestond nog driejarige hbs hè *in* Amsterdam heb ik dat gedaan *dus* eh het zal nu zo'n
58 Ir: *ja* *ja* beetje op mavoniveau staan
59 Ie: maar je leert daar gewoon nog 'ns nieuwe dingen hè want die oudste die krijgt nu bijvoorbeeld ekonomie nou daar had ik nog nooit van gehoord
60 Ir: ja
61 Ie: maar er is een beginnersboek dus je kunt makkelijk zo 'ns eventjes zo'n hoofdstukje meepikken

62 Ir: ja *dat is* leuk hè
63 Ie: *en dat* dat is echt wel fijn hoor
64 Ir: ja
dan zit u eigenlijk bij hem in de klas alleen niet lijfelijk maar u *doet z'n* huiswerk mee enzo
65 Ie: *eh ja* als je dat wilt kun je dat best ja
66 Ir: ja *ja*
67 Ie: *ja*
68 Ir: dat *is een erg leuke kans*
69 Ie: *en dan is het eh*
70 : dat wou ik ook nog vertellen
71 ; d'r wordt hier ontzettend veel muziek gemaakt
72 Ir: ja
73 Ie: de jongste twee spelen namelijk klarinet
74 Ir: ja
75 Ie: en dat is zo leuk
76 : die zijn begonnen met een blokfluitje hè toen ging
77 : oh ik ik praat wel erg lang misschien L
78 Ir: nee nee *ga* maar door want ik vind het gezellig
79 Ie: *oh*
80 : en eh toen is dat zo verder gegaan naar de klarinet en d'r zit hier een klarinetleraar in Hendrik Ido Ambacht nou die is fantastisch meneer J
81 Ir: ja
82 Ie: en op gegeven moment zei die eh jullie mogen wel in Rotterdam op het orkestje van de Rotterdamse muziekschool *toen zijn* ze daar
83 Ir: *oh dat is*
84 Ie: ingegaan nou en dát is leuk want die kinderen die die spelen eigenlijk helemaal nog niet zo goed klarinet hè maar zet je d'r nou een hele groep omheen met een heel stel klarinetten me een trombone met met slagwerk met fluiten en een dirigent die dat allemaal weet te doen zoals hij dat kan nou dan komt er evengoed nog iets leuks uit dan weet je niet wat je hoort als je als ouder een keer op zo'n ouderavond mag komen.
85 Ir: ja
en het maakt de kinderen ook erg enthousiast voor de muziek hè
86I Ie: daar worden ze heel enthousiast door
87 Ir: ja *ja*
88 Ie: *ja* ja da's waar *dat* stimuleert echt
89 Ir: *goed*
90 : zullen we 'ns kijken of moeder behalve haar baantje voor twee dagen op op zo'n zaterdagmorgen nog even driehonderd gulden kan verdienen
91 Ie: ja ik denk het niet want ik vind het vogeltje zo moeilijk
92 Ir: nou probeer maar zou ik zeggen
ga d'r effe tegen aan - - *daar* komt de band
ja

Het vermoeden dat de vragen die Ir hier stelt en de antwoorden die Ie hier geeft niet worden gesteld/gegeven buiten een dergelijke spelsituatie is voor mij aanleiding geweest de struktuur van deze conversaties nader te bezien, en indien mogelijk in verband te brengen met de funktie van deze conversaties. De bespreking heb ik in drie punten ingedeeld:

1. nadere probleemstelling;
2. de relatie antwoord-vraag in deze conversaties;
3. conversatiestruktuur en funktie.

1 Nadere probleemstelling

Wanneer Sacks e.a. conversaties kenmerken als beurttoewijzingsystemen waarbij tevoren geen relatieve verdeling van beurten is vastgesteld, en dienovereenkomstig tevoren niet vast staat wie wat zegt, dan onderscheiden zij op dit punt conversaties van andere taaluitwisselingssystemen (speech-exchange systems) als 'ceremonies, debates, meetings, press conferences, seminars, therapy sessions, interviews, trials etc.' (Sacks e.a. 1974, p. 729). Blijkens de toelichtende tekst is het niet de bedoeling te ontkennen dat conversaties sekwentieel geordende reeksen van conversatiebeurten bevatten of kunnen bevatten; het kenmerkende van conversaties is dat de verdeling van specifieke sekwentiestrukturerende taalhandelingen als bv. de vraag over de deelnemers aan de conversatie tevoren niet vast ligt. In hun meeste typerende verschijningsvrom hebben conversaties dienovereenkomstig een *symmetrische* struktuur, te verstaan als wederzijds geaccepteerde gelijke verdeling van conversatierechten en conversatieplichten.[1]
De symmetrische struktuur van conversaties in de hier bedoelde - technische - zin is ook aanwijsbaar in de keuze van het eerste conversatietopic, en de funktie van de eerste conversationele beurten. Waar de sociale situatie en het bijeenzijn in die sociale situatie voor beide participanten gegeven is vormt dit gegeven in de regel het eerste conversatietopic, en bestaat de conversatie in een uitwisseling van een definitie van deze gemeenschappelijke situatie:

(bij de bushalte:) (A) Nou, 't wordt onderhand tijd
(B) Straks mis ik m'n aansluiting nog[2]
(in de wachtkamer:) (A) 't Is druk vandaag hè
(B) En hij neemt er wel de tijd voor
(bij de kapper:) (A) Dat was niet veel bijzonders gisteravond
(B) Nee, zeker niet na de rust

Het is niet uitgesloten dat het conversatiedomein in een aldus gestarte conversatie opschuift in de richting van het territorium van een van beide gesprekspartners. Ook dan is een symmetrische 'overall'-struktuur kenmerkend voor dit type conversatie. Wanneer de één spreekt over territoriumaspekten van zichzelf voelt de ander zich uitgenodigd, c.q. verplicht, of minstens gerechtigd hetzelfde te doen, en degene die naar privé-omstandigheden van de ander informeert wordt geacht bereid te zijn een op dit punt gespiegelde conversatie toe te staan. Zelfs kan een dergelijk vraag-antwoord struktuur in dit conversatiedomein gezien worden als een elicitatieprocedure voor een wedervraag, of als het creëren van een conversationele situatie waarin het doen van mededelingen over ego een relevante aangelegenheid wordt. Het gaat nu om dit laatste punt: vragen naar zaken die behoren tot het territorium van alter is slechts toegestaan onder de aanname dat deze sekwentie in dezelfde conversatie gespiegeld kan worden.[3]
Als ik het goed zie bestaat op deze verdeling van conversatierechten en -plichten de volgende uitzondering.
Er zijn asymetrische taaluitwisselingssystemen waarin vergelijkbare vragen naar aspekten van het territorium wél als subsekwenties tolerabel zijn, terwijl een spiegeling intolerabel is. Deze subsekwenties zijn toegestaan voorzover de aldus verkregen informatie omtrent alter relevant is voor de omgevende, overkoepelende taalhandelingssekwentie. Er moet dan m.a.w. sprake zijn van een *motief* voor de informatieve vraag, dat bij navraag geëxpliciteerd moet kunnen worden. Dat schijnt

de assumptie te zijn waaronder in een anamnese-onderzoek, in een sollicitatiegesprek, in een onderhoud bij de gemeentelijke Sociale Dienst territoriumvragen worden gesteld, en doorgaans worden geaccepteerd als argumentatiebasis voor de afhandeling van het dominante conversatiemotief (gezondheid, een geambieerde baan, sociale hulp), en dienovereenkomstig worden beantwoord.
Wanneer we dit de *conversationele conditie* noemen waaronder in het algemeen territoriumvragen tolerabel zijn, dan worden we in de spel-conversatie geconfronteerd met een uitzondering: enerzijds zijn deze conversaties nadrukkelijk asymmetrisch: Ir heeft recht op conversatieopening, Ir bepaalt conversatietopic en topiclengte, Ir beëindigt de conversatie, en Ie mag/kan geen spiegelvragen stellen; terwijl anderzijds deze conversaties gestuurd worden door informatieve vragen over het territorium van Ie waarvoor niet alleen geen motief wordt gevraagd of aangedragen, maar waarbij zelfs de veronderstelling afwezig schijnt te zijn dat de gestelde informatieve vragen motiveerbaar zouden moeten zijn.[4]
Wat zijn dat dan eigenlijk voor conversaties?

2 Relatie antwoord-vraag

De conversatietopics over territoriumaspekten van Ie die los staan van de omgevende conversationele contekst zijn in het hier weergegegeven eerste interview: *werk* en *hobby's*. De introduktie van deze topics wordt aangekondigd met een nadrukkelijke aanspreking op 6 en 34. Daarna wordt het topic ingeleid (7-9/8; 35-36), en volgt de dominante vraag (10;37)
De vraag op 10 *wat voor werk doet u eigenlijk* is op uiteenlopende wijze te beantwoorden, terwijl de keuze van het antwoord niet onafhankelijk is van de situationele contekst of van het conversatiemotief.[5] Uit analyses van plaatsformuleringen is bekend dat het geven van een plaatsaanduiding een reëel antwoord kan zijn op een vergelijkbare informatieve vraag: veel plaatsaanduidingen verwijzen naar plaatsgebonden aktiviteiten, zoals ook persoonaanduidende relatietermen categoriaal verbonden zijn met partronen van handelingen.[6]
De gekozen formulering op 11 *ik eh werk in tweeploegendienst op hoogovens* geeft aanleiding tot herformulering van de vraag op 14, waarmee Ie wordt uitgenodigd een andere sector van de mogelijke antwoorden te kiezen, een sector waarmee Ir meer geïnformeerd raakt over de dagelijkse bezigheden van Ie. Dagelijks aktiviteiten in een bedrijf zijn echter de aktiviteiten *zoals en voorzover* ze gelabeld zijn: dezelfde aktiviteiten komen buiten het specialistische bedrijf niet voor, zodat er nauwelijks referentiepunten te noemen zijn buiten het bedrijf waaraan de interne aktiviteiten kunnen worden vastgehecht. De beschrijving op 15 geldt als een interne aanduiding van de dagelijkse aktiviteiten; de vervolgvraag op 18 geldt als een elicitatie om een zodanige vertaling te geven van de op 15 gebruikte termen dat een/iedere buitenstaander zich toch enigszins een beeld zou kunnen vormen van de dagelijkse aktiviteiten. De vertaling waartoe Ie op 18 wordt uitgenodigd resulteert in een poging om de aktiviteit te vertalen in algemeen bekende termen: 19: *daar wordt een eh hete plak wordt gewalst op een rol.*
De vervolgvraag is geen vraag naar verdere verduidelijking, althans wat deze bezigheden, dit 'werk' van Ie betreft. In de voortzetting van deze conversatie kiest Ir voor de mogelijkheid om de op 19 gegeven omschrijving te zien als een fase in een produktieproces, waarop andere fasen vermoedelijk zullen aansluiten. Deze voortzettingsmogelijkheid wordt aangereikt door het gebruik van *daar* op 19, in combinatie met de wisseling van het pronomen *ik* op 11 in *wij* op 15. De *ze* op 19 zijn dan 'anderen', in een latere fase van het produktieproces. De moeilijkheden om te beschrijven wat deze 'anderen' doen in voor buitenstaanders herkenbare termen

herhaalt zich, zoals blijkt uit 23, waar het label nadrukkelijk gegeven wordt, bij gebrek aan een voorhanden vertaal-mogelijkheid. De struktuur in het verhaal van Ie, beter: in de dialoog tussen Ir en Ie steunt nu op de fasering die door Ie in het produktieproces is aangebracht. De algemene veronderstelling bij de opbouw van een produktieproces is dat het proces leidt tot herkenbare eindprodukten: wanneer deze nog niet zijn genoemd is het laatste stadium van het proces, en hier: van het verhaal nog niet bereikt; de mogelijkheid voor afsluiting doet zich voor zodra herkenbare eindprodukten zijn genoemd. Dat gebeurt op 27, zodat op 28 Ir duidelijk kan maken dat wat hem betreft het verhaal áls verhaal afgerond is.
Samengevat: de vervolgvragen in deze conversatie wijzen erop dat één enkel antwoord op de dominante vraag op 19 door Ir niet wordt beoogd, maar dat Ir erop uit is Ie een verhaal te doen vertellen over het topic: dagelijks werk. Vanaf 22 wordt de explicatie van de technische arbeid als onderliggende verhaalstruktuur vervangen door de fasering van het produktieproces overeenkomstig de in benamingen voor de opeenvolgende fasen tot uitdrukking gebrachte geleding.

In de aansluitende dialoog (34-56) wordt op min of meer overeenkomstige wijze geprobeerd Ie een of ander type verhaal te ontlokken. Hier in de vorm van een opsomming. Opmerkelijk is dat aanwijzingen voor een mogelijke verhaalstruktuur geleverd worden door Ie: op 38 en 40 gebruikt Ie een element uit een reeksvormer, waarmee een mogelijke struktuur voor de te voeren conversatie wordt aangedragen.
Daarmee zijn aanwijzingen genoemd voor de taak van Ir: Ir tracht Ie te brengen tot *het vertellen van een verhaal*; Ie kan/moet op deze uitnodiging ingaan, en een verhaal beginnen. Uit de struktuur van het verhaal waartoe Ie wordt uitgenodigd kan Ie conversatierechten ontlenen.

Dat de taal van Ir eerder moet worden gezien als een poging Ie *aan het vertellen te krijgen over* een of ander topic uit het territorium van Ie dan als een poging om *informatie in te winnen over* dit territoriumtopic kan ook worden afgeleid uit de omstandigheid dat Ir en Ie elkaar al tijdens de muziek gesproken hebben, c.q. uit het gegeven dat Ir doorgaans beschikt over de aanmeldingskaart waarop nadere gegevens zijn vermeld. Bij de introduktie van het conversatietopic in het eerste interview laat Ir nadrukkelijk blijken dat hij al minstens gedeeltelijk op de hoogte is van het werk van Ie, en bijvoorbeeld al weet op welke 'zaak' Ie middagdienst had (8). Wanneer nu Ir zelf nadrukkelijk belang zou stellen in het werk van Ir zou voor het stellen van relevante informatieve vragen voldoende gelegenheid zijn ofwel binnen het programma (tijdens de muziek), ofwel daarbuiten (van de week, 8). Uit deze omstandigheid kan al worden afgeleid dat het verhaal waartoe Ir Ie aanzet niet primair gericht is tot Ir, niet primair gevoerd wordt tussen Ir en Ie. De mogelijke ander voor/aan wie dit verhaal verteld wordt is 'de zaal' (in de studio) en daarachter: de luisteraar, d.w.z. iedere potentiële luisteraar: MEN.
Dat de situatie van het gesprek Ir-Ie triadisch is kan ook al worden afgeleid uit de wisseling in geadresseerde bij de taaluitingen van Ir in resp.: aankondiging$_2$ (mededeling tot de luisteraars) en S' (gericht tot Ie), en in de wisseling bij resp.: afsluiting (gericht tot Ie) en vervolg programma (gericht tot de luisteraars). Het triadisch karakter van deze conversaties geeft aanleiding om de struktuur van deze conversaties, en dan met name de wijze waarop ze worden geopend en afgesloten, in verband te brengen met de funktie.

3 Conversatiestruktuur en funktie

Dat Ie wordt uitgenodigd tot het vertellen van een of ander verhaal over territoriumaspekten houdt in dat Ie op zoek moet gaan naar een of ander verhaaltopic dat geschikt moet zijn in minstens twee opzichten: over het topic moet daadwerkelijk iets te vertellen zijn, en over dit topic moet iets te vertellen zijn dat in enig opzicht als grappig, leuk, treffend, merkwaardig etc. te waarderen is. De terughoudendheid van de kant van Ie in een aantal gevolgde gesprekken is in verband te brengen met de vrees dat over aspekten uit het leven van Ie weinig of niets te vermelden zou zijn dat 'de moeite van het vertellen waard zou zijn'. Aandringen van de kant van Ir gaat in die situaties in de regel vergezeld van argumentatie die erop gericht is juist het gewone, het alledaagse om te vormen tot relevant, bijzonder, kenmerkend.[7]
In dit verband kan de taak van Ir worden uitgebreid met twee aspekten: Ir dient ervoor te zorgen dat het verhaal waartoe Ie wordt uitgenodigd
a) presuppositioneel onderbouwd is, en
b) positief gewaardeerd zal worden, d.w.z. gewaardeerd zal worden als een verhaal dat inderdaad grappig, leuk, treffend, merkwaardig etc. gevonden wordt.

Ad a.
De kennis waarover Ir en Ie aan het begin van de conversatie beschikken is aan luisteraar (Lr) onbekend. Wil de dominante vraag verstaan kunnen worden als een relevante vraag, dan dient de situatie geschetst te worden tegen de achtergrond waarvan het gevraagde inderdaad verschijnt als iets relevants, iets dat gegeven de geschetste omstandigheden inderdaad te vragen is, en als iets waarover Ie inderdaad iets te vertellen heeft.
Bij de introduktie van het eerste topic wordt een sector uit de wereld van Ie opgebouwd, ofwel via direkte 'mededelingen' over deze sector, ofwel via 'mededelingen' voorzien van tag's, waarmee Ie conversationeel wordt uitgenodigd te bevestigen dat de gegeven beschrijving een juiste beschrijving is van deze sector.
Vgl. de volgende passages:

(1) Ir: Zeg meneer B, u woont in H en toen ik u van de week belde hoorde ik dat u eh op de zaak u had ook een telefoonnummer opgegeven van de zaak middagdienst had
wat voor werk doet u eigenlijk?

(3) Ir: Zeg u vertelde me zoëven tijdens de muziek dat u eenenzestig jaar
Ie:
Ir: oud bent maar dat u eh dertien jaar geleden moest ophouden
Ie: ja dertien dertien jaar gele-
Ir: ja dat zei ik dertien jaar geleden moest ophouden door ziekte
Ie: den
Ir: met werken hè toen was u dus achtenveertig jaar
Ie: ja achtenveertig
Ir: ja *eh hoe kwam dat toen, meneer K*
Ie: jaar

(4) Ir: Zeg ik heb begrepen uit het telefoontje dat we tijdens de muziek hadden
Ie:
Ir: dat eh u bent ook alleen nu nog met uw man u heeft een zoon en
Ie: ja
Ir: vier kleinkinderen dacht ik hè ja toch ja *en ook u bent druk*
Ie: ja ja
Ir: *in de weer zeker voor de kleinkinderen*

'Ie: nou, (....)

De kennis van Ie-events[8] waarover Ir aan het begin van deze conversaties beschikt maakt het mogelijk dat dominante vragen gesteld zouden kunnen worden met gebruikmaking van anafora die verwijzen naar het voorafgaande gesprek:
(1) wat voor werk doet u daar eigenlijk op de hoogovens
(3) hoe is het zo gekomen, meneer K, die ziekte van u
(4) u zult het met die kleinkinderen zeker wel druk hebben
waarbij Lr op impliciete wijze wordt geïnformeerd over relevante Ie-events. Vanuit een overzicht van de mogelijke wijzen waarop de dominante vragen tegen de achtergrond van het gesprek vóór deze feitelijke conversaties als vervolgvragen geformuleerd zouden kunnen worden in een gesprek tussen Ir en Ie verschijnt de gekozen vorm (formulering van Ie-events, gedeeltelijke navraag naar Ie-events) als een dubbel geadresseerde taaluiting. *Direkt* wordt een Ie-event geformuleerd en ter onderschrijving voorgehouden aan Ie, maar *indirekt* wordt Lr geïnformeerd over Ie-events. Het meest nadrukkelijk doet deze functie zich voor waar louter sprake is van formulering van Ie-events, zonder dat op enige reactie van de kant van Ie wordt aangedrongen:
(1) Ir: Zeg meneer B, *u woont in H* en toen ik u van de week belde *hoorde ik dat u eh op de zaak ( ) middagdienst had.*
Het is zelfs de vraag of deze wijze van toespreken niet op vergelijkbare wijze Ie tot een non-personne maakt als een direkte mededeling tot Lr waarin Ie-events in de nadrukkelijke aanwezigheid van Ie aan Lr worden meegedeeld:
Ir: Luisteraars, meneer B hier woont in H en heeft middagdienst.[9]
De combinatie *mededeling en tag* laat conversationeel de mogelijkheid open dat informatie wordt gevraagd aan degene die als enige over die informatie kan beschikken, en die de gegeven voorstelling van zaken zou kunnen corrigeren. Met deze wijze van introduktie is in ieder geval bereikt dat Ie een gespreksonderwerp is aangereikt waarover 'iets', of 'meer' te zeggen valt, zodat de uitnodiging tot een 'verhaal' niet op grond van gebrek aan topic zou kunnen worden afgewezen.[10]

Ad b.
Wanneer Ie de uitnodiging tot het vertellen van een verhaal aanneemt kan hij conversatierechten ontlenen aan de struktuur van het gekozen verhaal. De dialoogsituatie waarin dit verhaal wordt verteld, gecombineerd met de omstandigheid dat Ir voor de opgave staat het conversationele heft weer in handen te krijgen leidt tot een stereotiepe afhechtingstechniek, die zich voordoet bij de overgang van het ene verhaal naar het volgende binnen dezelfde conversatie en bij de overgang van het verhaal naar SPEL. Enkele voorbeelden:

(1) Ir: en wat engels studeert u u bent dus een bezig man u komt over het
Ie: engels
Ir: algemeen tijd tekort denk ik of niet ja (lachend) goed #
Ie: ja dat kun je wel zeggen

(3) Ir:
Ie: (heeft verteld dat de hartspecialist voor hem van arts tot vriend
Ir: juist dat is geweldig hè en dan die prima dochter
Ie: geworden is)
Ir: nog
Ie: ik heb een fijne dochter, ik heb een fijne zoon en fijne klein-
Ir: ja en nou even iets over (volgende topic)
Ie: kinderen
.....

Ir: en daar staat dan op behangen vissen boodschappen doen en dat soort
Ie:
Ir: dingen
Ie: o ja ik heb gistermorgen heb ik en 'n uur boodschappen moeten
Ir: (lachend)
Ie: doen en dan ligt er een heel boek klaar maar dat kan ik in
Ir: juist
Ie: 'n kwartier want ik geef overal briefjes af en dan haal ik bij de
Ir: ja nou
Ie: verste weg, kom terug alles staat klaar en ik ben terug m'n vrouw
Ir: ja u pikt het uitstekend in lijkt me #
Ie: doet er drie uur over

(4) Ir: lezen bijvoorbeeld ja luistert u veel
Ie: ook, puzzelen heel veel puzzelen
Ir: naar de radio kijkt u veel naar de televisie
Ie: ook ja ook dat dat is
Ir: ja dat gaat praten en breien hè
Ie: breien en televisiekijken gelijk hè
Ir: dat gaat samen goed #
Ie: heel goed samen ja ja

Als volgt weer te geven:

(1) Ir: u bent dus een bezig man u komt over het algemeen tijd tekort denk ik of niet
Ie: ja dat kun je wel zeggen
Ir: ja (lachend) goed # dan gaan we toch even (etc)

(3) Ir: juist dat is geweldig hè en dan die prima dochter nog
Ie: ik heb een fijne dochter ik heb een fijne zoon en fijne kleinkinderen
Ir: ja # en nou nog even iets (etc)
.....
Ir: en daar staat dan op behangen vissen boodschappen doen en dat soort dingen
Ie: o ja ik heb (etc)
Ir: juist (.....) ja u pikt het uitstekend in lijkt me # meneer K

(4) Ir: ja dat gaat praten en breien hè dat gaat samen
Ie: dat gaat heel goed samen jaja
Ir: goed #

En uit andere interviews:

(5) Ir: van harte aanbevolen dus hè
Ie: ja heerlijk
Ir: goed # en nou nog even (....)

(6) Ie: (maar het is natuurlijk ook wel fijn als je ze kunt helpen)
Ir: als je een oplossing een gedeeltelijke oplossing kunt vinden voor ze
Ie: ja ja
Ir: ja # zeg eh (etc)

De strategie van Ir bestaat hierin dat hij te gelegener tijd in een concluderend commentaar op het vertelde laat blijken dat hij het verhaal áls verhaal verstaan en begrepen heeft, terwijl hij middels intonatie of tag-aanhechting (hè) dit commentaar als mogelijke conclusie aan Ie voorlegt:

Ir: u komt over het algemeen tijd tekort denk ik *of niet*?
Ir: en daar staat dan op behangen vissen boodschappen doen en dat soort dingen? [11]

Gelijktijdig functioneert dit commentaar als een nadrukkelijke positieve evaluatie van het vertelde, niet alleen verhaaltechnisch, maar ook inhoudelijk:
Ir: juist dat is geweldig hè
Ir: ja dat gaat, praten en breien hè dat gaat samen

Deze conversationele strategie blijkt met nadruk daar waar een dergelijk concluderend commentaar inhoudelijk onjuist is (vgl. (1) 26-28, en de reparatie van deze misgreep op 30-32), of waar de positieve evaluatie de geschetste omstandigheden een al te rooskleurig aanzien geeft (vgl. (2) waar 48 de evaluatie is van 43 en 45).
Niettemin is het zo dat deze constant positieve evaluatie het vertelde verhaal maakt tot een verhaal dat overwegend leuk, aardig, prima, fijn en gezellig gevonden wordt, of beter: waarin de verhaalde territoriumaspekten geëvalueerd worden in genoemde positieve zin.
Deze positieve evaluatie wordt ter instemming aangeboden aan Ie. De respons-matching die vervolgens optreedt biedt Ir conversationeel voordeel: Ir kan de na de instemming vrijkomende conversatiebeurt benutten om het verhaal met de marker 'goed' te beëindigen. Wanneer Ie echter snel reageert verwerft hij alsnog spreekrecht, waarvoor overigens de toestemming van Ir vereist is (vgl. (2) 49-50 en 66-69; ook 77, na de introduktie van een nieuwe verhaalstruktuur ('die zijn *begonnen* ....') op 76).

Funktie

Conversatietechnisch staat Ir bij het voeren van deze conversaties voor een dubbele taak: enerzijds dient hij Ie zover te krijgen dat hij (Ie) een verhaal vertelt, anderzijds dient Ir de conversatie over dit topic af te sluiten, echter met inachtneming van de conversatierechten die Ie aan de struktuur van het vertelde verhaal kan ontlenen. Deze dubbele en tegelijk tegenstrijdige taak maakt Ie eerder tot iemand die tot het voeren van een dergelijke conversatie verplicht is dan tot iemand die op een dergelijke conversatie recht heeft. Was dit laatste het geval dan zou Ir dit recht ook kunnen benutten om van een dergelijke conversatie af te zien. Dat Ie het recht zou hebben op het vertellen van een verhaal over (aspekten van) Ego wordt weersproken door het zeer beperkte conversatiedomein dat in deze conversaties toegankelijk is, en dat in tegenspraak is met een als vrije keus voorgestelde selectie van conversatietopics. Wanneer zowel Ir als Ie verplicht zijn tot het voeren van deze conversatie komt slechts de luisteraar, MEN. in aanmerking als degene die recht heeft op deze conversaties.
Op de situatie van Ie in dit radioprogramma is de opmerking van toepassing waarmee Goffman 'The Presentation of Self in Everyday Life' opent:
'When an individual enters the presence of others, they commonly seek to acquire information about him or to bring into play information about him already possessed' (Goffman 1959, p.13). Dienovereenkomstig wordt in een van de interviews als motief voor deze conversaties door Ir aangedragen:
Ir: we hebben er toch recht op te weten wie u bent.
Deze presentatie-act is in een radio- of tvspelletje een gebruikelijke zaak,[12] en wordt zelfs expliciet onder woorden gebracht, in de aankondiging van een tv-spelletje voor middelbare scholieren, waar de presentator na een inleiding als

'Dames en Heren
dit is TWEEKAMP, de kwis voor middelbare scholieren
(.....)'
de deelnemers uitnodigt zich voor te stellen met de dubbel geadresseerde taaluiting:
'de deelnemers stellen zich nu aan u voor'.
In de voorstellingsakt van deze scholieren is het 'conversatie'-domein beperkt tot NAAM, LEEFTIJD, SCHOOLTYPE, SCHOOLKLAS, TOEKOMSTIG BEROEP, HOBBIES. Maar het domein is bij volwassenen niet veel uitgebreider. De open vragen van (2) op 3 en 25

3: wat bent u voor iemand
25: en eh en hoe zit 't verder

zijn in hun quasi-algemeenheid onthullend voor de reële betekenis die aan deze informatieve vragen moeten worden toegekend. Deze vragen - en dat geldt ook voor de meer gerichte elicitatievragen - zijn cue's tot het vertellen van een verhaal over alledaagse maar vooral 'normale' omstandigheden. Dat blijkt op scherpe wijze wanneer bepaalde voortzettingen in de elicitatieprocedure worden gekozen waar in beginsel ook andere voortzettingsmogelijkheden voorhanden zijn. 'n Enkel voorbeeld daarvan:

(7) Ir: uw man is gepensioneerd? oh,
Ie: ja al lang maar hij is een beetje ziek
Ir: niet ernstig, is ie afgekeurd of zo indertijd dat niet
Ie: nee nee hij
Ir: nu 'n beetje ziek *maar onder normale omstan-*
Ie: is niet afgekeurd
Ir: *digheden* gaat u er dan veel met uw man op uit
Ie: nou, we gaan wel
Ir:
Ie: wandelen ja

Er bestaat over het algemeen niet veel gelegenheid voor Ie om iets te zeggen waaraan reëel behoefte bestaat, en dat buiten het strikt afgebakende conversatiedomein valt. Zo krijgt in het volgende fragment Ie geen gelegenheid om het motief voor haar meedoen aan dit radiospelletje in verband te brengen met haar niet al te rooskleurige levensomstandigheden:

(8) Ir: gaat u ook nog wel 'ns de deur uit om bijvoorbeeld 's te praten met ande-
Ie:
Ir: re vrouwen over wat er zo in het leven gebeurt
Ie: jawel, maar ik kan moeilijk
Ir: oh maar dan kunnen ze toch bij u komen
Ie: lopen dat doen ze ook wel ja ik
Ir:
Ie: ga ook wel hoor want ik moet wel lopen want ik moet wel een beetje in
Ir: juist goed
Ie: beweging blijven maar ik kan nou niet we hebben zelf geen
Ir: u bent een beetje
Ie: auto dus dan begrijp je wel (....:?) openbaar vervoer
Ir: afhankelijk van andere mensen in uw contacten hè juist goed nou
Ie: ja zodoende
Ir: kennen we ja
Ie: ook die spelletjes dan krijg ik nog eens contact want je krijgt weinig
Ir:
Ie: contact hoor want ik geloof dat (zich miljoenen voor spelletjes opgeven:?)

Ir: ja ja u heeft nu op het ogenblik contact met zeker tachtig man hier in
Ie:
Ir: de zaal en met de luisteraars (etc., via overgang naar SPEL).[13]

De tendens tot dergelijke conversationele voortzettingen, gekoppeld aan de eerder genoemde kenmerken van deze voor Ir en Ie obligate conversaties[14] bracht mij de woorden van Malinowski in herinnering: 'there can be no doubt that we have here a new type of linguistic use: phatic communion (....) a type of speech in which ties of union are created by a mere exchange of words (....). They fulfil a social function and that is their principal aim, but they are neither the result of intellectual reflection, nor do they necessarily arouse reflection in the listener (...). The whole situation is an act serving the direct aim of binding hearer and speaker by a tie of some social sentiment or other. Once more language appears to us in this function not as an instrument of reflection, but as a mode of action' (Malinowski 1923, p. 315).

De voorafgaande overwegingen geven aanleiding tot de opstelling van het volgende handelingsschema binnen deze conversaties:

1. UITWISSELING S–A		Ir: S' Ie: A'
2. UITWISSELING REACTIE op SITUATIE[15]		Ir: commentaar (tag) Ie: bevestiging/mitigering Ir: reply
3. CONVERSATIE	1. INTRODUCTIE[16]	Ir: descriptie (tag) Ie: bevestiging/correctie Ir: reply
	2. CUE[17] ¦ VERHAAL[17]	Ir: dominante vraag Ie: respons Ir: vervolgvraag Ie: respons/verhaal Ir: navraag Ie: respons/verhaal ....
	3. AFSLUITING	Ir: commentaar/conclusie/evaluatie Ie: bevestiging/correctie Ir: reply #

Instituut Nederlands
Katholieke Universiteit Nijmegen

Noten

(1) Zie voor symmetrische conversatie en symmetrische betrekking: Watzlawick (1972, p.59-60).

(2) Het is onwaarschijnlijk dat conversaties zouden kunnen bestaan uit dergelijke tweeledige sekwenties. Continuering door A lijkt voor de hand te liggen. We gaan daar nu niet op in.

(3) Aanwijzingen daartoe verschaft Argyle: 'Conversations on more personal topics creates intimacy (...). If one speaker reveals intimate things about himself this encourages the other to do the same -an example of 'reciprocity' (Argyle 1969, p.116).

(4) De verbinding concersatie-SPEL wordt soms/vaak (?) gelegd via *quasi-bruggen* als;
(1) 56: dan gaan we toch even iets van uw kostbare tijd afnemen, want hier komt dan de opgave
(2) 90: zullen we 's kijken of moeder behalve haar baantje voor twee dagen op zo'n zaterdagmorgen nog even driehonderdvijftig gulden kan verdienen
waarmee enerzijds gepoogd wordt conversationeel enig verband te suggereren tussen conversatie en SPEL, maar waarin al te nadrukkelijk het verband gepresenteerd wordt als een conversationele vondst.

(5) Ter verduidelijking stelle men zich deze conversatie (1) over het werk van Ie voor in de spreekkamer van een arts, door Ie geraadpleegd in verband met rugklachten.

(6) Zie voor bedoelde plaatsaanduidingen: Schegloff (1972, p. 99); voor category-bound activities: Sacks (1974, p. 221).

(7) Vgl. Labov (1977, p. 104 e.v.). Belangrijk voor de conversaties in kwestie schijnt de dreiging te zijn: 'A narrative that is in fact judged to be ordinary may be rejected after it is told by expressions ewuivalent to *So what!*' (t.a.p.).

(8) Ie-events zijn gebeurtenissen of omstandigheden die slechts bekend zijn aan Ie, en niet aan Ir. De term wordt aldus gebruikt door Labov (1972, p. 301).

(9) Zie voor de positie van de derde persoon in triadische conversaties: Springorum (1977).

(10) De relatie tussen de aldus opgebouwde introduktie en de daarop volgende dominante vraag is verder uit te diepen in termen van 'presupposities', 'given-new', 'thema-rhema', e.d.; o.i. ook in termen van *vraag* en *justification*. Zie voor openingsverschijnselen in conversaties: Van Lint (1978).

(11) Men zou hierin het signaal kunnen zien dat de *Goda* (zie Labov (1977, t.a.p.) àls Coda verstaan is.

(12) Er is mij één radiospelletje bekend waar een conversatie zoals hier niet voorkomt. Dat is een conversatiespelletje waarin de opgave geldt dat Ie het gebruik van 'ja' en 'nee' moet vermijden. Maar het conversatiedomein in SPEL betreft wel juist die territoriumaspekten die zo kenmerkend zijn voor de hier besproken presentatie-conversaties.

(13) Ik wil bij deze conversatie wijzen op de tot tweemaal toe doorbroken poging van Ir om de conversatie volgens de eerder beschreven strategie te beëindigen:
1) Ir: maar dan kunnen ze toch bij u komen
Ie: dat doen ze ook wel
Ir: juist, goed goed
2) u bent een beetje afhankelijk van anderen in uw contacten hè
Ie: ja
Ir: juist, goed
en op het aan de laatste reply toegevoegde conversatiemotief:
Ir: juist, goed, *nou kennen we* (.....)

(14) Obligate aspekten van andere conversaties zijn bijeengebracht o.a. door Berne (1967).

(15) Optioneel; vgl. (1) 3-5.

(16) Verplicht waar het conversatietopic nog niet aan Lr bekend is; deze introductie vervalt waar het conversatietopic aansluit bij UITWISSELING S–A, of bij de daaraan voorafgaande aankondiging$_2$.

(17) CUE en VERHAAL grijpen op elkaar in, en zijn in de dialoog tussen Ir en Ie verweven.

Literatuur

Argyle, M.
1969 *Social Interaction,* London.

Berne, E.
1967 *Games people play* (Ned. vert. *Mens erger je niet*, Den Haag).

Goffman, E.
1959 *The presentation of self in everyday life,* Harmondsworth.

Labov, W.
1972 'The study of language in its social context' P.P. Giglioli (ed.), *Language and social context,* Harmondsworth.

Labov, W. & D. Fanshel
1977 *Therapeutic discourse,* New York.

Lint, P. van
1978 *Openingsverschijnselen in (vraag)gesprekken. Een poging tot synthese van dramaturgie en gesprekstheorie,* Groningen: Instituut Nederlands (instituutsbundel).

Malinowski, B.
1923 'The problem of meaning in primitive languages', C.K. Ogden & I.A. Richards (eds.), *The meaning of meaning,* London, (supplement I).

Sacks, H.
1974 'On the Analysability of Stories by Children', R. Turner (ed.), *Ethnomethodology,* Harmondsworth, p. 216 e.v.

Sacks, H., E.A. Schegloff & G. Jefferson
1974 'A simplest systematics for the organisation of turntaking for conversation', *Language,* 50, p. 695 e.v.

Schegloff, E.A.
1972 'Notes on a conversational practice: on formulating place, D. Sudnow (ed.), *Studies in social interaction,* New York, p. 75 e.v.

Springorum, Th.
1977 'De derde in triadische conversaties', *Gramma,* 1, p. 11 e.v.

Watzlawick, P., J.H. Beavin & D.D. Jackson
1972 *De pragmatische aspecten van de menselijke conversatie,* 2e druk, Deventer.